

ΚΥΡΙΑΚΗ 7 ΙΟΥΝΙΟΥ 2020

ΕΞΕΤΑΖΟΜΕΝΟ ΜΑΘΗΜΑ: ΙΣΤΟΡΙΑ ΠΡΟΣΑΝΑΤΟΛΙΣΜΟΥ

ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ

ΟΜΑΔΑ ΠΡΩΤΗ

A1

α. σχολ. βιβλ. σελ. 38: «Τα οικονομικά του ελληνικού κράτους οδηγήθηκαν σε καθεστώς Διεθνούς Οικονομικού Ελέγχου (ΔΟΕ). Εκπρόσωποι έξι δυνάμεων (Αγγλία, Γαλλία, Αυστρία, Γερμανία, Ρωσία, Ιταλία) ανέλαβαν τη διαχείριση βασικών κρατικών εσόδων. Επρόκειτο για τα έσοδα των μονοπωλίων αλατιού, φωτιστικού πετρελαίου, σπύρτων, παιγνιοχαρτων, χαρτιού σιγαρέτων, τα έσοδα από την εξόρυξη της σμύριδας της Νάξου, το φόρο καπνού, τα λιμενικά δικαιώματα του Πειραιά, το φόρο χαρτοσήμου κ.λπ. Το ύψος αυτών των εσόδων ανερχόταν σε 28.000.000 έως 30.000.000 δραχμές.»

β. σχολ. βιβλ. σελ. 53: «Αμερικανική εταιρεία η οποία ανέλαβε το 1925 τη λύση του ζητήματος στο πολεοδομικό συγκρότημα της Αθήνας, το οποίο ξεπέρασε, με την έλευση των προσφύγων, το 1.000.000 κατοίκους και, φυσικά, δεν μπορούσε πλέον να υδρεύεται με το χρονολογούμενο από τους ρωμαϊκούς χρόνους Αδριάνειο Υδραγωγείο, με την κατασκευή του φράγματος και της τεχνητής λίμνης στον Μαραθώνα.»

γ. σχολ. βιβλ. σελ. 92: «Το ραλλικό κόμμα ήταν αντίθετο προς τον εκσυγχρονισμό. Ήταν κατά της ισχυρής εκτελεστικής εξουσίας, όπως αυτή διαμορφώθηκε κατά τα τέλη του 19ου αιώνα και όπως το απαιτούσε η μεταρρυθμιστική πολιτική των Φιλελευθέρων. Υποστήριζε ότι το Κοινοβούλιο έπρεπε να έχει ισχυρή θέση στο πολιτικό σύστημα. Στο πρόσωπο του βασιλιά, όμως, έβλεπε το σύμβολο της εθνικής ενότητας που ξεπερνούσε τα σύνορα της χώρας. Απευθυνόταν κατά κύριο λόγο στα μεσαία και κατώτερα στρώματα των πόλεων καθώς και στους μικροκαλλιεργητές, δεδομένου ότι η οικονομική πολιτική των Φιλελευθέρων έδειχνε να ευνοεί, κυρίως, τα ανώτερα αστικά στρώματα. Ζητούσε ενίσχυση της παραγωγής και αύξηση των θέσεων εργασίας, ώστε με την οικονομική ανάπτυξη να εξευρεθούν χρήματα για εξοπλισμούς, να καταπολεμηθεί η διαφθορά και η πατρωνία των κομμάτων. Πάντως, το ραλλικό κόμμα δεν είχε κάποιο συγκροτημένο πρόγραμμα για την οικονομική ανάπτυξη.»

A2

1. ε
2. ζ
3. α
4. β
5. δ

B1

α. σχολ. βιβλ. σελ. 120 και σελ. 129: «Κατά τη διάρκεια της ελληνικής επανάστασης όσοι Χίοι πρόσφυγες μεταφέρθηκαν στην Πελοπόννησο, βρέθηκαν στην πυρπολημένη Κόρινθο πεινασμένοι και χωρίς καμία περίθαλψη. Μερικοί αποβιβάστηκαν στον Πειραιά και από εκεί πήγαν στην Αθήνα. Η κυβέρνηση έδειξε φροντίδα για όλους αυτούς: παραχώρησε χώρους στέγασης και καταλύματα και ανέλαβε τη δαπάνη της συντήρησης των απόρων, των χηρών και των ορφανών. Στη συνέχεια διαμοίρασε τους πρόσφυγες σε γύρω

χωριά και κομποπόλεις και ζήτησε από τους προκρίτους να τους φροντίζουν. Τα μέτρα περίθαλψης όμως ατόνησαν μέσα σ' ένα μήνα, γιατί έπρεπε η κυβέρνηση να εξοικονομήσει πόρους για την προετοιμασία της άμυνας, ενόψει της επικείμενης εκστρατείας του Δράμαλη. Κατά την οθωνική περίοδο στους Χίους πρόσφυγες παραχωρήθηκε το 1835 ο δεξιός τομέας της σχεδιαζόμενης πόλης του Πειραιά, για να κτίσουν εκεί τα σπίτια τους.»

β. σχολ. βιβλ. σελ. 132-133: «Στην τρίτη φάση της αντιδικίας αυτοχθόνων- ετεροχθόνων το ενδιαφέρον επικεντρώθηκε στο θέμα των όρων εκλογής των βουλευτών. Το πρόβλημα εστιαζόταν στο αν θα έπρεπε να συνεχιστεί η ιδιαίτερη εκπροσώπηση των εγκατεστημένων στην Ελλάδα ομογενών ως ξεχωριστών ομάδων (άποψη των ετεροχθονιστών), ή θα έπρεπε να ενσωματωθούν αυτοί εκλογικά στις επαρχίες που ζούσαν, τερματίζοντας ένα διαχωρισμό του παρελθόντος που δεν είχε νόημα (άποψη των αυτοχθονιστών). Η ρύθμιση που επικράτησε ήταν συμβιβαστική, επιτρέποντας στους πρόσφυγες/ ετερόχθονες το δικαίωμα ιδιαίτερης αντιπροσώπευσης στη Βουλή, εφόσον είχαν στο μεταξύ ιδρύσει χωριστό συνοικισμό με επαρκή πληθυσμό.»

B2

α. σχολ. βιβλ. σελ. 54: «Οι πιο σημαντικές επιπτώσεις αυτών των εξελίξεων στην οικονομία βρίσκονταν στο πολιτικό πεδίο. Τα ισχυρά συγκεντρωτικά κράτη που αναδείχθηκαν μέσα απ' αυτές τις διαδικασίες, προκαλούσαν την ανάδειξη και την κυριαρχία ολοκληρωτικών κινήματων και καθεστώτων σε πολλά ευρωπαϊκά κράτη. Καθώς προχωρούσε η δεκαετία της κρίσης, η δεκαετία του 1930, ολοένα και περισσότερα κράτη αποκτούσαν δικτατορικά ή φασιστικά καθεστώτα. Η Ελλάδα δεν ξέφυγε από το γενικό κανόνα. Στις 4 Αυγούστου του 1936 ο Ιωάννης Μεταξάς, με την ανοχή του παλατιού, προχώρησε στην κατάλυση του κοινοβουλευτικού καθεστώτος και στην επιβολή δικτατορίας.»

β. σχολ. βιβλ. σελ. 103-104: «Οι ηγεσίες των κομμάτων παρουσίαζαν τώρα μεγάλη διάθεση για καταστρατήγηση του συντάγματος και ενίσχυση των μηχανισμών καταστολής, για τους εξής λόγους:

1. Επιδίωκαν να εξουδετερώσουν τον πολιτικό αντίπαλο, με κάθε μέσο.
2. Υποχρεώνονταν να έρθουν σε συνεννόηση με «ομάδες» αξιωματικών της επιλογής τους και να αποδεχτούν τα αιτήματά τους.
3. Πίστευαν ότι τα σύνθετα κοινωνικά και οικονομικά προβλήματα θα τα έλυνε καλύτερα μία ισχυρή εκτελεστική εξουσία και
4. Αναζητούσαν μεθόδους αστυνόμευσης για να αποσοβήσουν κοινωνικές συγκρούσεις. Γι' αυτούς τους λόγους οι κυβερνήσεις συνήθιζαν να κηρύσσουν τη χώρα σε κατάσταση πολιορκίας, προκειμένου να ελέγχουν την κατάσταση και να παραβιάζουν συνταγματικές διατάξεις. Επίσης, τα κυβερνητικά κόμματα είχαν την τάση να προσαρμόζουν τον εκλογικό νόμο στις ανάγκες τους, ώστε να βγαίνουν ενισχυμένα από τις εκλογές και να αποδυναμώνουν εκλογικά τους αντιπάλους. Άλλαζαν το μέγεθος εκλογικών περιφερειών και χρησιμοποιούσαν πλειοψηφικό ή αναλογικό εκλογικό σύστημα, κατά τις ανάγκες τους.»

ΟΜΑΔΑ ΔΕΥΤΕΡΗ

Θέμα Γ1

σχολ. βιβλ. σελ. 65-66 (3β. Το γαλλικό κόμμα) και σελ. 74 (2. Η παρακμή των ξενικών κομμάτων)

α. Ο Ιωάννης Κωλέττης, αρχηγός του γαλλικού κόμματος, προσεταιρίστηκε στην αρχή αρματολούς και κλέφτες της Στερεάς. Όπως αναφέρει το παράθεμα Α' πρόκειται για ένα κόμμα στο οποίο οι πελατειακές

δομές είχαν μεγάλη διάρκεια. Ο Κωλέττης εκπροσωπούσε να συμφέροντα των Ρουμελιωτών οπλαρχηγών και κατάφερε, λόγω του δεύτερου εμφυλίου πολέμου, αρχικά να προσεταιριστεί οπλαρχηγούς της Στερεάς με μεγάλες αντιθέσεις μεταξύ τους (όπως τον Κώστα Μπότσαρη και τον Κίτσο Τζαβέλλα). Στην πορεία επικράτησε ανάμεσα στους άλλους επίδοξους αρχηγούς του κόμματος, όταν οι οπλαρχηγοί Ανδρούτσος, Γκούρας και Καραϊσκάκης σκοτώθηκαν, ενώ παράλληλα, λόγω του εμφυλίου, στον Κωλέττη προσχώρησαν και οι άρχοντες της Στερεάς Ελλάδας.

Κοινά χαρακτηριστικά των στελεχών του κόμματος υπήρξαν η πολεμική διάθεση, η έλλειψη κατανόησης για τα διπλωματικά παιχνίδια και η υπερεκτίμηση των δικών τους δυνάμεων. Απαιτούσαν δικαιοσύνη για τους αγωνιστές της ελευθερίας, την οποία εννοούσαν ως την υλική αποκατάστασή τους μετά το πέρας του πολέμου. Αλλά και κατά τη διάρκεια του Αγώνα αυτό που απαιτούσαν από τον αρχηγό του γαλλικού κόμματος ήταν μισθό, τροφή και πυρομαχικά, γεγονός το οποίο εκμεταλλεύτηκε ο Κωλέττης για να τους εξαρτήσει απόλυτα στην παράταξή του (παράθεμα Α').

Μετά τη δολοφονία του Καποδίστρια, το γαλλικό κόμμα κέρδισε οπαδούς στα νησιά και σχεδόν σε ολόκληρη την Πελοπόννησο. Τα μεσαία στελέχη ήταν συνταγματικοί οι οποίοι δεν υιοθετούσαν τις θέσεις του αγγλικού κόμματος σε θέματα εσωτερικής ή εξωτερικής πολιτικής. Οι οπαδοί του κόμματος ήταν ακτήμονες ή μικροϊδιοκτήτες γης και απλοί αγωνιστές.

β. Σε αντίθεση με το αγγλικό, στο γαλλικό κόμμα ήταν ευρέως διαδεδομένη η άποψη για απελευθέρωση του αλύτρωτου ελληνισμού με πολεμικές ενέργειες, το συντομότερο δυνατόν. Πρόκειται για ένα θέμα το οποίο συγκινούσε όλους τους Έλληνες και ιδιαίτερος τους αξιωματικούς του στρατού. Το 1844 ο Κωλέττης διατύπωσε με σαφήνεια στην Εθνοσυνέλευση τη «Μεγάλη Ιδέα», η οποία θα αποτελούσε επίκεντρο της πολιτικής της χώρας (εσωτερικής και εξωτερικής) μέχρι το 1922, όπως επισημαίνει το παράθεμα Β': Το βασίλειο αποτελούσε μόνο ένα μικρό φτωχό μέρος της Ελλάδας. Το σημαντικότερο βρισκόταν υπό οθωμανική κατοχή και θα έπρεπε όλες οι δυνάμεις του έθνους να διατεθούν για την απελευθέρωση αυτού του τμήματος. Όπως συγκεκριμένα ανέφερε ο ίδιος στην ομιλία του στην Εθνοσυνέλευση του 1843-1844 για την ψήφιση συντάγματος, λόγω της γεωγραφικής της θέσης η Ελλάδα βρίσκεται στο κέντρο της Ευρώπης έχοντας δεξιάς της την Ανατολή και αριστερά της τη Δύση. Με την πτώση της θα φωτίσει την Δύση (το οποίο πραγματοποιήθηκε από τους προγόνους μας), με την αναγέννησή της, άρα και την επέκταση των συνόρων της, θα φωτίσει την Ανατολή (το οποίο είναι χρέος των σημερινών Ελλήνων). Και αυτό έχοντας υπόψη οι πληρεξούσιοι πρέπει να αποφασίσουν όχι μόνο για την τύχη της Ελλάδας αλλά όλων των Ελλήνων (παράθεμα Β').

Το πρόγραμμα του γαλλικού κόμματος, ως προς την εσωτερική πολιτική, ήταν ασαφές. Η ικανοποίηση των αιτημάτων των απομάχων του πολέμου ήταν η μόνη σαφής διεκδίκηση. Βασική πολιτική επιδίωξη του κόμματος ήταν η κατοχύρωση των δικαιωμάτων του λαού απέναντι στη μοναρχική εξουσία, με την παραχώρηση συντάγματος, και η καθιέρωση μιας ισχυρής εκτελεστικής εξουσίας. Κατά την περίοδο της βαυαροκρατίας το γαλλικό κόμμα αγωνίστηκε εναντίον της ξενοκρατίας στο στράτευμα και τη διοίκηση και απαιτούσε την επάνδρωσή τους με ελληνικά στελέχη.

Το γαλλικό κόμμα υποστήριζε την πολιτική διεύρυνσης των εδαφικών ορίων του κράτους, εκφράζοντας κατά κύριο λόγο τα συμφέροντα των ατάκτων, οι οποίοι μπορούσαν να κερδίσουν τη ζωή τους μόνο από τον πόλεμο. Ασφαλώς, μέλημα των προσφύγων από αλύτρωτες περιοχές ήταν η απελευθέρωση της ιδιαίτερης πατρίδας τους. Εξαιτίας αυτής της πολιτικής ονομάστηκε και «εθνικό κόμμα».

γ. Ο Κωλέττης, ως αρχηγός του γαλλικού κόμματος, επεδίωκε μια κυβερνητική πολιτική που θα ενίσχυε το ρόλο του βασιλιά, υπονομεύοντας έτσι τον κοινοβουλευτισμό. Δεν δίσταζε να χρησιμοποιεί βία και νοθεία για να τρομοκρατεί τους εκλογείς, ώστε να ψηφίζουν υπέρ του κόμματος του. Μάλιστα, όπως επισημαίνει ο Νίκος Σβορώνος στο παράθεμα Γ', οι εκλογές που ακολούθησαν την ψήφιση του πρώτου συντάγματος

ολοκληρώθηκαν σε τρεις μήνες με τον Κωλέττη να χρησιμοποιεί κάθε μέσο για να εξασφαλίσει την πλειοψηφία στη Βουλή. Μπορεί να ήταν υπέρ της ψήφισης συντάγματος κατά τη διάρκεια της Εθνοσυνέλευσης του 1843-44, όμως αποδείχθηκε στην πράξη συγκεντρωτικός ενθαρρύνοντας την επέμβαση του βασιλιά στην πολιτική ζωή, όταν ανέλαβε την εξουσία. Δεν είχε κανένα σχέδιο για την οργάνωση και την οικονομική ανάπτυξη της χώρας, ενώ ευνοούσε τους φίλους τους στη διάθεση κρατικών εσόδων. Το 1846/1847 κατείχε πέντε από τα επτά υπουργεία της κυβέρνησής του, δεν παρουσιαζόταν όμως σχεδόν καθόλου στο Κοινοβούλιο και καθιστούσε αδύνατο τον έλεγχο της εκτελεστικής εξουσίας. Επέβαλε έτσι ένα είδος κοινοβουλευτικής δικτατορίας.

Θέμα Δ1

σχολ. βιβλ. σελ. 46-47 (**2. Τα πρώτα βήματα του εργατικού κινήματος**), σελ. 91 (**1. Το κόμμα των Φιλελευθέρων**) και σελ. 93 (**3. Τα αριστερά κόμματα**)

α. Οι διαφορές του αγροτικού προβλήματος στην Ελλάδα, σε σχέση με γειτονικές ή άλλες ευρωπαϊκές χώρες, οφείλονταν στις ιστορικές ιδιομορφίες της ελληνικής ανάπτυξης. Το ίδιο ισχύει και για το εργατικό κίνημα. Στο τέλος του 19ου αιώνα συναντάμε στην Ελλάδα σοσιαλιστικές ομάδες και εργατικές ομαδοποιήσεις. Η πολιτική και κοινωνική τους επιρροή ήταν σαφώς μικρότερη από εκείνη που άσκησαν αντίστοιχα κινήματα σε βιομηχανικές χώρες της Δύσης αλλά και σε βαλκανικές (π.χ. Βουλγαρία). Όπως αναφέρει ο Κώστας Χατζόπουλος το 1914 στο έργο του «Το εργατικό κίνημα στην Ελλάδα», η Ελλάδα μέχρι το 1907 είναι η μοναδική χώρα που δεν επηρεάστηκε από το εργατικό κίνημα που ήδη είχε εξαπλωθεί στην υπόλοιπη Ευρώπη. Τότε είναι που εκδίδεται για πρώτη φορά στον Βόλο (πόλη μικρή αλλά κοινωνικά προοδευτική και κοντά στον θεσσαλικό κάμπο όπου το αγροτικό κίνημα γνώρισε μεγάλη έξαρση) η εφημερίδα «Εργάτης» για να κινητοποιήσει το εργατικό προλεταριάτο της Θεσσαλίας. Υπεύθυνη για την έκδοσή της είναι μία οργάνωση 400 περίπου μισθωτών με σκοπό να συνενώσει τους εργάτες σε προλεταριακό σύνδεσμο αποσπώντας τους από τα συντεχνιακά τους σωματεία. Όμως η ενέργεια αυτή απέτυχε καθώς ο σύνδεσμος διαβρώθηκε από άτομα που εμφανίζονταν ως οπαδοί του διεισδύοντας σε αυτόν με σκοπό να εξαλείψουν το επαναστατικό πνεύμα του κινήματος.

Ταυτόχρονα, στην Αθήνα δημιουργείται η Κοινωνιολογική Εταιρεία, η οποία ξεκίνησε από μερικούς διανοούμενους, οι οποίοι είχαν σπουδάσει στην Γερμανία και είχαν έρθει σε επαφή με τον μεταρρυθμιστικό σοσιαλισμό (παράθεμα Α'), ως αριστερός μεταρρυθμιστικός σύνδεσμος, με στόχο να προπαγανδίσει πολιτικές θέσεις και στη συνέχεια να ιδρύσει κόμμα, παράλληλα με τη μελέτη των κοινωνικών επιστημών. Επιζητούσε για όλα τα μέλη της κοινωνίας ισότητα ευκαιριών, κοινωνικοποίηση των μέσων παραγωγής και διανομή των αγαθών ανάλογα με τις ανάγκες καθενός, πράγμα που θα μπορούσε να υλοποιηθεί με τη σταδιακή αναμόρφωση της οικονομίας και τη συνταγματική μεταβολή. Για να επιτευχθούν αυτοί οι στόχοι έπρεπε να κινητοποιηθούν οι λαϊκές μάζες, να οργανωθούν οι εργάτες σε επαγγελματικές ενώσεις και να ιδρύσουν κόμμα.

Η ενσωμάτωση της Θεσσαλονίκης στην Ελλάδα με το τέλος των Βαλκανικών πολέμων (1913), μιας πόλης με σημαντικό –για τα μέτρα της περιοχής– βιομηχανικό υπόβαθρο και με κοσμοπολίτικο χαρακτήρα, αποτέλεσε σημείο αναφοράς για το εργατικό κίνημα. Η μεγάλη πολυεθνική εργατική οργάνωση της πόλης, η Φεντερασιόν, με πρωτεργάτες σοσιαλιστές από την ανοιχτή σε νέες ιδέες εβραϊκή κοινότητα της πόλης, αποτέλεσε σημαντικό δίαυλο για τη διάδοση σοσιαλιστικής και εργατικής ιδεολογίας στη χώρα.

Στη διάρκεια του Πρώτου Παγκοσμίου Πολέμου, οι πιέσεις που δέχτηκε η ελληνική κοινωνία, η εμπλοκή της σε διεθνείς υποθέσεις και ο αντίκτυπος της ρωσικής επανάστασης οδήγησαν το εργατικό και το σοσιαλιστικό κίνημα σε ταχύτατη ωρίμαση. Προς το τέλος του πολέμου ιδρύθηκε η Γενική Συνομοσπονδία Εργατών Ελλάδος (ΓΣΕΕ) που συμπεριέλαβε κλαδικά και τοπικά σωματεία, τα οποία είχαν σημειώσει σημαντικές προόδους και είχαν καταφέρει να οργανώσουν τους εργάτες βιομηχανιών σε ενώσεις και αδελφότητες, στις

οποίες όμως δεν γίνονταν δεκτές γυναίκες (παράθεμα Β'), και το Σοσιαλιστικό Εργατικό Κόμμα της Ελλάδος (ΣΕΚΕ), που λίγο αργότερα προσχώρησε στην Τρίτη Κομμουνιστική Διεθνή και μετονομάστηκε σε Κομμουνιστικό Κόμμα Ελλάδος.

β. Κατά τη δεύτερη δεκαετία του 20ού αιώνα σημειώνονται υψηλοί δείκτες ανεργίας, άθλιες συνθήκες εργασίας και διαβίωσης των εργατών. Οι συνθήκες έδιναν την εντύπωση ότι οι πλούσιοι γίνονταν πλουσιότεροι και οι φτωχοί φτωχότεροι. Όπως αναφέρει το παράθεμα Β' δεν υπάρχει εργασιακό ωράριο, καθώς οι εργάτες δουλεύουν σχεδόν 14 ώρες την ημέρα χωρίς επιδόματα ή αμοιβή πρόσθετης εργασίας. Επίσης, δεν υπάρχουν απεργίες ή άλλες κινητοποιήσεις. Μέχρι το 1909 έχουν πραγματοποιηθεί μόνο 3, λόγω έλλειψης ενδιαφέροντος από τους πολίτες, και αυτές στην Αθήνα.

Ο Ελευθέριος Βενιζέλος, παρά το ότι η προσοχή του είναι στραμμένη στα εθνικά θέματα, δεν ολιγορεί στη ρύθμιση των θεμάτων της εργασίας και των συνθηκών της. Η κυβέρνησή του το πρώτο εξάμηνο του 1911 ψήφισε 337 νέους νόμους, οι οποίοι εισήγαγαν μεταρρυθμίσεις που αφορούσαν όλο το φάσμα του δημόσιου και ιδιωτικού βίου: π.χ. καθιέρωση κανονισμών εργασίας σε βιοτεχνίες και βιομηχανίες. Σύμφωνα με το παράθεμα Γ', ψηφίζεται ο νόμος «Περί υγιεινής και ασφάλειας των εργατών και περί ωρών εργασίας», ενώ γίνεται εισήγηση και εκδίδεται το Βασιλικό Διάταγμα «περί κανονισμού ωρών εργασίας εν τοις αρτοποιείοις» και το Βασιλικό Διάταγμα «περί υγιεινής και ασφάλισης των εργατών εις οικοδομάς και παρομοίας εργασίας και επιχειρήσεις». Το Προεδρικό Διάταγμα του 1932 «περί κωδικοποιήσεως και συμπληρώσεως των περί οκταώρου εργασίας διατάξεων» θεσπίζει την οκτάωρη εργασία, προβλέποντας την υπέρβαση αυτού του ωραρίου μόνο κατά μία ώρα και μόνο ύστερα από σχετική άδεια του Γενικού Επιθεωρητή Εργασίας ή της αστυνομίας. Θεσμοθετείται η ύπαρξη διαλειμμάτων 2-3 ωρών για μεσημεριανό γεύμα. Επίσης, υποχρεώνονται οι εργοδότες στην κατάρτιση πίνακα εργαζομένων στον οποίο καταγράφονται οι εργαζόμενοι και οι ώρες απασχόλησής τους, καθώς και οι υπερωρίες που έχουν εγκριθεί, ώστε να είναι αποτελεσματικός ο έλεγχος, ενώ υποχρεώνονται να διαθέτουν και χώρο για το γεύμα και την ανάπαυση των εργαζομένων. Σημειώνεται δε ότι η μη συμμόρφωση προς τις διατάξεις επιφέρει κυρώσεις και ποινικές ευθύνες για τον εργοδότη.